

De rol van conflicten in het verband tussen scheiding en internaliserende problemen van adolescenten

**Thesis Pedagogische Wetenschappen
200600042
2015-2016**

Namen en studentnummers: Megan O'Callaghan, 4106962
Maaïke van der Valk, 3869350
Lisa van der Voort, 4123131
Iris Welvaarts, 3842967

Werkgroepnummer: 15

Thesisbegeleidster: Inge van der Valk

Datum: 14-06-2016

Voorwoord

Deze bachelorthesis hebben wij geschreven ter afsluiting van de bachelor Pedagogische Wetenschappen aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Scheiding is tegenwoordig een onderwerp dat steeds vaker voor lijkt te komen in onze omgeving. Dit zien wij zelf in onze omgeving en in onze studie door de problematiek die met een scheiding gepaard gaat. Vanwege de ouderlijke conflicten die vaak gepaard gaan met scheidingen, waren wij geïnteresseerd om hier meer onderzoek naar te doen. We wilden onze kennis op dit gebied uitbreiden en daarnaast proberen om een bijdrage te leveren aan dit werkgebied.

Aan het begin van de bachelorthesis wisten wij nog niet wat wij moesten verwachten. In het begin was het wennen, omdat wij elkaar nog niet zo goed kenden. Uiteindelijk is de communicatie en taakverdeling goed verlopen. De samenwerking hebben wij daardoor als prettig ervaren. Het was ook leuk om zelf de data voor ons eigen onderzoek te verzamelen. Zo hebben we ook geleerd hoe dat in de praktijk in werking gaat en hebben we gemerkt hoe lastig het kan zijn. Doordat wij het onderwerp zelf zo interessant vonden, was het leuk om aan de bachelorthesis te werken. Wij hebben er veel van geleerd en zijn tevreden over het eindresultaat.

Tot slot willen wij een aantal personen bedanken die bijgedragen hebben aan deze bachelorthesis. In het bijzonder Dr. I. E. van der Valk voor haar kritische blik, betrokkenheid en fijne samenwerking. We konden altijd met onze vragen bij haar terecht en hebben veel van haar expertise op het gebied van scheiding geleerd. Daarnaast de scholen en docenten voor hun tijd en de scholieren voor het invullen van de vragenlijsten.

Abstract

The aim of the present study was to examine the relationship between parental conflict and internalizing problems of adolescents in intact and divorced families. To answer this key question, the following four subquestions were answered: (1) Is there a difference between adolescents from intact families and adolescents from divorced families in mean level of internalizing problems?, (2) What is the relationship between parental conflict and internalizing problems of adolescents?, (3) Is there a difference between mean level of parental conflict in intact families and divorced families?, (4) Do conflicts show a different relationship with internalizing problems of adolescents in intact and divorced families? The sample consisted of 518 Dutch students from the first three classes of secondary education ($M = 13.36$ years old, $SD = 1.02$, 46.6% girls and 53.4% boys). 75.7% of the adolescents came from intact families and 24.3% from divorced families. Data on family structure, parental conflict and adolescent internalizing behavior were collected with self-report questionnaires, which were administered in the classroom. Results showed that adolescents from intact families reported significantly less internalizing problems than adolescents from divorced families. Conflicts between parents were also positively related to internalizing problems of adolescents. It was found that adolescents from divorced families reported significantly higher levels of conflict between parents than adolescents from intact families. It can be concluded that parental conflict is significantly and positively correlated with internalizing problems of adolescents in both intact and divorced families, although this correlation is higher in adolescents from intact families than in adolescents from divorced families. However, this difference was not significant. Given these results, it can be concluded that parental conflicts are related to internalizing behavior of both adolescents from divorced and adolescents from intact families. These findings should guide the development of more effective interventions targeting parental conflict and should make parents aware of the harm their conflicts can do to their adolescents.

De Rol van Conflicten in het Verband tussen Scheiding en Internaliserende Problemen van Adolescenten

Echtscheiding komt de laatste decennia vaker voor (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015). In 1960 was het aantal in Nederland 5.672, terwijl dit aantal in 2014 ruim zes keer zoveel was. In Nederland krijgen jaarlijks ongeveer 70.000 thuiswonende kinderen te maken met ouderlijke scheiding (Spruijt & Kormos, 2010). Er wordt steeds meer onderzoek gedaan naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor adolescenten (Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2004a). Ondanks het feit dat echtscheiding maatschappelijk gezien meer lijkt te worden geaccepteerd, worden de negatieve gevolgen voor adolescenten eerder groter dan kleiner (Amato, 2001).

Uit onderzoek is gebleken dat adolescenten uit gescheiden gezinnen negatieve gevolgen kunnen ervaren op verschillende gebieden (Van der Valk et al., 2004a). Zo hebben adolescenten uit gescheiden gezinnen gemiddeld genomen meer internaliserende problemen dan adolescenten uit intacte gezinnen (Junger, Mesman, & Meeus, 2003). Ouderlijke scheiding heeft mogelijk een grote impact op adolescenten, omdat de adolescentie een belangrijke en kwetsbare periode is waarin kinderen op zoek gaan naar een eigen identiteit en er veel lichamelijke en emotionele veranderingen plaatsvinden (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Het is van groot belang om meer onderzoek te doen naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor adolescenten, omdat in Nederland bij ongeveer de helft van alle scheidingen kinderen en adolescenten betrokken zijn (Spruijt, 2006). Wanneer er meer inzicht is in deze gevolgen, kunnen adolescenten beter geholpen worden en kunnen de gevolgen van een scheiding mogelijk worden beperkt.

Wanneer een echtscheiding gepaard gaat met veel ouderlijke conflicten heeft dit vaak ernstigere gevolgen voor adolescenten dan wanneer er weinig conflicten zijn (Cummings & Davies, 2002). Uit diverse onderzoeken blijkt dan ook dat niet zozeer de gezinsstructuur een rol speelt in de verhoogde mate van internaliserende problemen van jongeren na de scheiding, maar dat deze problemen vooral veroorzaakt worden door ouderlijke conflicten die vaak met de scheiding gepaard gaan (Booth & Amato, 2001; Leon, 2003; Simons, Gordon, Conger, & Lorenz, 1999).

In de huidige studie zal daarom gekeken worden naar de rol van conflicten in het verband tussen scheiding en internaliserende problemen van adolescenten. Om deze vraag te beantwoorden zullen vier deelvragen beantwoord worden. Ten eerste zal er gekeken worden naar de relatie tussen gezinsstructuur (intact of gescheiden) en internaliserende problemen van adolescenten. Ten tweede zal gekeken worden naar de relatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Ten derde zal gekeken worden naar verschillen in ouderlijke conflicten tussen intacte en gescheiden gezinnen. Als laatste zal gekeken worden of de relatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten verschilt tussen intacte en

gescheiden gezinnen. Om de resultaten van het huidige onderzoek te kunnen plaatsen in een theoretisch kader, zal gebruik gemaakt worden van de gezinssysteemtheorie. Eerst zal gekeken worden naar wat tot nu toe bekend is en op basis hiervan zullen de hypothesen voor het huidige onderzoek opgesteld worden.

Gezinssysteemtheorie

De gezinssysteemtheorie is mogelijk behulpzaam bij het verklaren van het verband tussen gezinsstructuur, de mate van ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten (Minuchin, 1974, 1985). Deze theorie beschouwt de familie namelijk als een sociaal systeem, waarin verschillende subsystemen elkaar beïnvloeden, waaronder het ouderlijk systeem en ouderkind systeem. Zo kunnen problemen in een subsysteem veroorzaakt worden door problemen in een ander subsysteem. Ouderlijke conflicten kunnen er bijvoorbeeld toe leiden dat ouders zich terugtrekken van hun kinderen. Kinderen kunnen dit ervaren als afwijzing, wat kan leiden tot internaliserende problemen (Shelton & Harold, 2008). Ouderlijke conflicten hebben zo dus deels via het ouderkind systeem negatieve gevolgen voor het gedrag van adolescenten. Doordat deze theorie naar de samenhang tussen meerdere factoren in het gezin kijkt, zou dit het verband tussen gezinsstructuur, de mate van ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten kunnen verklaren (Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2004b).

Intacte en gescheiden gezinnen en internaliserende problemen

Onderzoek laat zien dat scheiding van ouders positief gerelateerd is aan internaliserende problemen van adolescenten (o.a. Amato, 2001; Breivik & Olweus, 2006; Kelly, 2000). Adolescenten uit gescheiden gezinnen hebben gemiddeld een lager gevoel van welbevinden (o.a. Sun, 2001) en gemiddeld meer emotionele problemen, zoals angst en depressie, dan adolescenten uit intacte gezinnen (o.a. Størksen, Røysamb, Moum, & Tambs, 2005; Strohschein, 2005; Wood, Repetti, & Roesch, 2004; Van der Valk et al., 2004a). Dit geldt zowel voor de korte als de lange termijn (Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het scheidingsproces als zeer stressvol ervaren kan worden (Weaver & Schofield, 2015). Daarbij kan een scheiding veel veranderingen met zich meebrengen. Wanneer deze veranderingen zich opstapelen, kunnen deze leiden tot negatieve consequenties bij adolescenten, zoals internaliserende problemen (Amato, 2001).

Op basis hiervan lijken adolescenten uit gescheiden gezinnen dus gemiddeld genomen een hoger risico te hebben op het ontwikkelen van internaliserende problemen in vergelijking met adolescenten uit intacte gezinnen. Volgens Kelly en Emery (2003) is het echter te beperkt om alleen naar de relatie tussen scheiding en internaliserende problemen te kijken, omdat er mogelijk andere factoren zijn die een rol kunnen spelen in dit verband.

Ouderlijke conflicten en internaliserende problemen

Ouderlijke conflicten spelen mogelijk een rol in het verband tussen scheiding en internaliserende problemen van adolescenten (Klaff, 2007, geciteerd in Arnett & Hughes, 2012). Eerder onderzoek laat zien dat ouderlijke conflicten samenhangen met internaliserende problemen van adolescenten (Cummings & Davies, 2002; David, Steele, Forehand, & Armistead, 1996; Stocker, Richond, Low, Alexander, & Elias, 2003). Dit kan zich onder andere uiten in depressie (Cui, Donnellan, & Conger, 2007) en angst (Burns & Dunlop, 2002). De effecten van ouderlijke conflicten op adolescenten lijken ook op de lange termijn te blijven bestaan (Burns & Dunlop, 2002). Een mogelijke verklaring voor het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten zijn gevoelens van zelfverwijt en bedreiging. Een goede ouder-adolescent relatie vormt een mogelijke bescherming tegen de negatieve gevolgen van blootstelling aan ouderlijke conflicten (Stocker et al., 2013). Dit laatste komt overeen met de eerdergenoemde gezinssysteemtheorie (Minuchin, 1974, 1985). Dit wijst er op dat ouderlijke conflicten mogelijk vooral effect hebben op internaliserende problemen van adolescenten wanneer de ouder-adolescent relatie hierdoor wordt aangetast.

Conflicten in intacte en gescheiden gezinnen

Eerder werd beschreven dat onderzoek laat zien dat internaliserende problemen gemiddeld vaker voorkomen bij adolescenten uit gescheiden gezinnen dan bij adolescenten uit intacte gezinnen. Tevens laat onderzoek zien dat ouderlijke conflicten gerelateerd zijn aan internaliserende problemen van adolescenten. Ouderlijke conflicten gaan vaak vooraf aan een scheiding (Bucachan & Heiges, 2001) en ook na de scheiding kunnen conflicten blijven bestaan (Kelly & Emery, 2003). Conflicten spelen daarom mogelijk een rol in de verhoogde kans op internaliserende problemen van adolescenten uit gescheiden gezinnen. In intacte gezinnen kunnen echter ook ouderlijke conflicten plaatsvinden (Kelly, 2000). De vraag is daarom of conflicten in intacte gezinnen verschillen van conflicten in gescheiden gezinnen.

Conflicten in intacte gezinnen kunnen verschillende vormen aannemen. Zo kunnen ouderlijke conflicten openlijk vijandig zijn of meer verborgen plaatsvinden. Ook kunnen conflicten tussen ouders over het kind gaan (Kelly, 2000; Zimet & Jacob, 2001). In intacte gezinnen is de kans groter dan in gescheiden gezinnen dat adolescenten direct getuige zijn van de conflicten tussen hun ouders (Grych, 2005; Spruijt & Kormos, 2010). Ouderlijke conflicten in intacte gezinnen kunnen daarbij een negatief effect hebben op de kwaliteit van opvoeden (Simons et al., 1999). Dat ouderlijke conflicten een effect kunnen hebben op het ouderkind systeem is in overeenstemming met de gezinssysteemtheorie (Minuchin, 1974, 1985).

Ouderlijke conflicten komen gemiddeld vaker voor in gescheiden dan in intacte gezinnen (Morrison & Coiro, 1999). Conflicten in gescheiden gezinnen verschillen daarbij

vaak van conflicten in intacte gezinnen. Scheiding is vaak aanleiding voor nieuwe conflicten over juridische zaken (Kelly & Emery, 2003). Conflicten tussen gescheiden ouders leiden voor adolescenten vaak tot verminderd contact met een van de ouders (Simons et al, 1999; Spruijt & Kormos, 2010) en ook in gescheiden gezinnen kunnen ouderlijke conflicten de kwaliteit van de opvoeding negatief beïnvloeden (Grych, 2005). Daarbij raken sommige kinderen betrokken bij ouderlijke conflicten na scheiding (Kelly, 2000; Kelly & Emery, 2003). Amato en Afifi (2006) vonden echter dat adolescenten uit intacte gezinnen met veel ouderlijke conflicten juist vaker rapporteerden dat ze betrokken waren in de conflicten van hun ouders dan adolescenten uit gescheiden gezinnen. Dit is mogelijk te verklaren doordat adolescenten uit gescheiden gezinnen minder vaak direct getuige zijn van conflicten tussen hun ouders (Grych, 2005).

In gescheiden gezinnen komen conflicten dus gemiddeld vaker voor dan in intacte gezinnen. Tevens verschillen doorgaans de conflicten in gescheiden gezinnen van de conflicten in intacte gezinnen. Wellicht hebben conflicten in intacte gezinnen een ander effect op internaliserende problemen van adolescenten dan in gescheiden gezinnen.

Effect van conflicten op internaliserende problemen in intacte en gescheiden gezinnen

Regelmatige blootstelling aan openlijke ouderlijke conflicten lijkt een grote invloed te hebben op adolescenten uit intacte gezinnen (Spruijt, 2006). Adolescenten kunnen hierdoor veel stress en emotionele problemen ervaren (Kerig, 1998; Spruijt, 2006). De angst dat hun ouders gaan scheiden is een van de belangrijkste bedreigingen voor adolescenten (Grych, 2005). In overeenstemming met de gezinssysteemtheorie kunnen ouderlijke conflicten in intacte gezinnen leiden tot een verminderde kwaliteit van opvoeden (Simons et al., 1999). Zo uiten ouders die conflicten hebben zich meestal negatiever tegenover hun kinderen dan ouders die geen conflicten hebben. Zo zijn ze inconsistent en meer teruggetrokken (Grych, 2002; Krishnakumar & Buehler, 2000). De mate van internaliserende problemen van adolescenten ligt echter ook aan het soort conflict. Volgens Grych (2005) zijn vijandige, agressieve, slecht opgeloste conflicten en conflicten met betrekking tot het kind het meest geassocieerd met internaliserende problemen van adolescenten.

Conflicten tussen gescheiden ouders hebben vooral een negatief effect op adolescenten, omdat ze meestal leiden tot verminderd contact met een van de ouders (Simons et al., 1999). Gescheiden ouders die regelmatig conflicten hebben zijn daarnaast geneigd om hun kinderen harder op te voeden (Amato & Sobolewski, 2001). Dit kan leiden tot aanpassingsproblemen bij adolescenten uit gescheiden gezinnen, zoals het ervaren van stress, het ontwikkelen van angstgevoelens en problemen met emotieregulatie. Hierdoor kan een verhoogd risico ontstaan op het ontwikkelen van internaliserende problemen bij adolescenten uit gescheiden gezinnen (Davies &

Cummings, 1994; Morawska & Thompson, 2009). Uit onderzoek van Kelly en Emery (2003) blijkt dat de internaliserende problemen van adolescenten op lange termijn vaak zullen verdwijnen als ouders op een harmonieuze manier uit elkaar gaan.

Uit onderzoek van Cummings, Davies en Simpson (1994) bleek dat ouderlijke conflicten negatievere consequenties hebben voor adolescenten uit intacte gezinnen dan voor adolescenten uit gescheiden gezinnen. Zo hadden adolescenten uit intacte gezinnen, waar sprake is van veel ouderlijke conflicten, een lager welbevinden dan adolescenten uit gescheiden gezinnen waar ook sprake is van veel ouderlijke conflicten. Het verband tussen conflicten en internaliserende problemen lijkt dus sterker te zijn voor adolescenten uit intacte gezinnen.

Huidige studie

Op basis van bovenstaande informatie zijn de volgende hypothesen opgesteld voor het huidige onderzoek: (1) Adolescenten uit gescheiden gezinnen laten gemiddeld meer internaliserende problemen zien dan adolescenten uit intacte gezinnen, (2) Ouderlijke conflicten zijn positief gerelateerd aan internaliserende problemen van adolescenten, (3) Ouderlijke conflicten zullen frequenter voorkomen in gescheiden dan in intacte gezinnen, (4) Conflicten zullen een verschillend verband laten zien met internaliserende problemen van adolescenten uit intacte en gescheiden gezinnen.

Methode

Steekproef

Voor dit toetsingsonderzoek is gebruik gemaakt van een databestand dat verkregen is door de vragenlijst 'Scholieren en gezinnen, vragenlijst voor leerlingen' af te nemen bij een selecte steekproef. De vragenlijsten zijn afgenomen bij 518 Nederlandse scholieren uit de eerste drie klassen van het voortgezet onderwijs. De scholieren waren 12 tot en met 16 jaar ($M = 13.36$, $SD = 1.02$) en 46.6% waren meisjes en 53.4% waren jongens. De meeste scholieren kwamen uit intacte gezinnen, waarbij de ouders of getrouwd zijn (66.8%) of samenwonen (8.9%). 14.1% van de scholieren kwam uit gescheiden en 10.2% van de scholieren kwamen uit voorheen samenwonende gezinnen. Het opleidingsniveau van de scholieren is als volgt verdeeld: 112 (21.6%) scholieren zijn afkomstig van het vmbo, 165 (31.9%) van het havo en havo/vwo en 125 (24.1%) van vwo en Gymnasium.

Procedure

De scholen waar de vragenlijsten zijn afgenomen zijn select gekozen. Zij zijn per brief of mail benaderd voor het onderzoek. Voordat de informatie verzameld kon worden hebben zowel de scholen als de ouders ingestemd met deelname van de adolescenten aan het onderzoek. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de 'Scholieren en gezinnen, vragenlijst voor leerlingen' opgesteld door Dr. I van der Valk van de Afdeling Jeugd en Gezin van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Utrecht.

Deze vragenlijst bestaat uit onderwerpen over het individueel functioneren en het gezinsfunctioneren. De vragenlijsten zijn voor een groot deel afgenomen door bachelorthesis studenten Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Alle vragenlijsten zijn anoniem afgenomen. De verworven data zijn gebaseerd op zelfrapportages van de leerlingen.

Meetinstrumenten

De gebruikte vragenlijst bestaat grotendeels uit gestandaardiseerde instrumenten welke voor de huidige vragenlijst zijn ingekort. De concepten die in het huidige onderzoek meegenomen worden zullen onderstaand worden toegelicht.

Gezinsstructuur. Bij de gezinsstructuur ging het in dit onderzoek om het onderscheid tussen intacte en gescheiden gezinnen. In de 'Scholieren en gezinnen, vragenlijst voor leerlingen' konden de adolescenten aangeven of hun ouders getrouwd, gescheiden, samenwonend of uit elkaar (voorheen samenwonend) zijn. Daarbij kon aangegeven worden of een van de ouders is overleden. Intacte gezinnen zijn in dit onderzoek de gezinnen waarvan de ouders getrouwd en/of samenwonend zijn. Gescheiden gezinnen zijn de gezinnen waarvan de ouders gescheiden zijn en/of niet meer samenwonen (terwijl dat voorheen wel het geval was). Gezinnen waarvan een of beide ouders zijn overleden worden buiten beschouwing gelaten.

Ouderlijke conflicten. Bij deze variabele gaat het om de mate van ouderlijke conflicten. Om dit te meten is gebruik gemaakt van een verkorte versie van vijf vragen van de *Children's Perception of Interparental Conflict Scale* (CPIC, Grych, Seid, & Fincham, 1992). Een voorbeeld item is 'Hoe vaak maken je moeder en vader - voor zover je weet - ruzie over geld'. De vragen zijn beantwoord door middel van een vijf-punt Likertschaal van nooit tot voortdurend. Op deze manier zijn vragen gesteld over hoe vaak ouders ruzie maken over geld, de opvoeding en de kinderen, hoe vaak ze het niet eens zijn met elkaar en hoe vaak ze ernstige conflicten hebben. In het onderzoek van Grych en collega's (1992) is de validiteit van de CPIC als voldoende beoordeeld. De cronbach's alpha van .84 in dit onderzoek duidt op een goede betrouwbaarheid van de schaal. Een *principal axis factoranalyse* van de vijf items over ouderlijke conflicten wijst op één onderliggende factor die 60.67% van de variantie verklaart. De schaal lijkt het concept ouderlijke conflicten goed te reflecteren. Het gemiddelde van de vijf items is gebruikt als indicator voor ouderlijke conflicten.

Depressie. De mate van depressie is gemeten met behulp van de verkorte, Nederlandse versie van de *Children's Depression Inventory* (CDI, Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Er is een verkorte versie van tien vragen gebruikt. De vragen zijn beantwoord op een vijf-punt Likertschaal van helemaal niet waar tot erg waar. Voorbeeld items zijn: 'Ik voel me vaak verdrietig' en 'Ik vind niet zoveel dingen leuk'. De begripsvaliditeit van de CDI is als voldoende beoordeeld, maar de criteriumvaliditeit als

onvoldoende (Nederlands Jeugd Instituut [NJI], z.j.a). De cronbach's alpha van .89 in dit onderzoek duidt op een goede betrouwbaarheid van de schaal. Een *principal axis factoranalyse* met promax rotatie van de tien items over depressie wijst op twee onderliggende factoren die samen 60.49% van de variantie verklaart. Omdat in de Nederlandse versie nog geen subschalen zijn onderscheiden wordt in dit onderzoek uitgegaan van één onderliggende factor (NJI, z.j.a). Daartoe is het gemiddelde van de tien items gebruikt.

Angst. De mate van angst is gemeten met behulp van de Nederlandse versie van de subschaal gegeneraliseerde angst van de *Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders* (SCARED-NL, Muris & Steerneman, 2001). De vragen zijn beantwoord op een vijf-punt Likertschaal van nooit tot altijd. Voorbeeld items zijn: 'Ik maak me zorgen of anderen me wel aardig vinden' en 'Ik ben iemand die zich veel zorgen maakt'. De validiteit van de SCARED-NL is als voldoende beoordeeld (NJI, z.j.b). De cronbach's alpha van .90 in dit onderzoek duidt op een goede betrouwbaarheid van de schaal. Een *principal axis factoranalyse* met promax rotatie van de negen items over angst wijst op één onderliggende factor die 55.01% van de variantie verklaart. De schaal lijkt het concept angst goed te reflecteren en bestaat uit het gemiddelde van de items voor angst.

Internaliserende problemen. Bij internaliserende problemen gaat het in dit onderzoek om depressie en angst. De scores voor depressie en angst zijn gecombineerd tot een score voor het concept internaliserende problemen. De cronbach's alpha van de samengestelde schaal is .94, wat duidt op een goede betrouwbaarheid. Een *principal axis factoranalyse* met promax rotatie van de gemiddelden van de schaal depressie en de schaal angst wijst op één onderliggende factor die samen 84.41% van de variantie verklaart. De schaal lijkt het concept internaliserende problemen goed te reflecteren.

Analysetechnieken

De hypothesen van dit onderzoek werden als volgt getoetst. Hypothese 1 [H1]: Adolescenten uit gescheiden gezinnen laten gemiddeld een hogere mate van internaliserende problemen zien dan adolescenten uit intacte gezinnen. Met een t-toets voor twee onafhankelijke groepen zal hier berekend worden of er een significant verschil is in de mate van internaliserende problemen tussen adolescenten uit intacte gezinnen en adolescenten uit gescheiden gezinnen. Hypothese [H2]: Ouderlijke conflicten zijn positief gerelateerd aan de mate van internaliserende problemen van adolescenten. Bij deze deelvraag is gebruik gemaakt van de Pearson correlatie (r) om te berekenen of er een significante relatie is tussen de mate van internaliserende problemen van adolescenten en de mate van ouderlijke conflicten. Hypothese 3 [H3]: Ouderlijke conflicten komen vaker voor in gescheiden gezinnen dan in intacte gezinnen. Met een t-toets voor twee onafhankelijke groepen zal hier berekend worden of er een significant verschil is tussen adolescenten uit intacte gezinnen en adolescenten uit gescheiden gezinnen, in de mate

van ouderlijke conflicten. Hypothese 4 [H4]: Het verband tussen conflicten van ouders en de mate van internaliserende problemen verschilt voor adolescenten uit intacte en gescheiden gezinnen. Met behulp van *split file* worden de afzonderlijke correlaties berekend tussen de mate van ouderlijke conflicten en de mate van internaliserende problemen van adolescenten in intacte en gescheiden gezinnen. Vervolgens wordt gebruik gemaakt van de *Fisher r-to-z transformation* om te toetsen of een mogelijk verschil tussen de correlaties ook statistisch significant is. Tot slot wordt aan de hand van een regressie-analyse berekend of er een interactie-effect was van de twee onafhankelijke variabelen (ouderlijke conflicten en wel of niet gescheiden ouders) op de mate van internaliserende problemen van adolescenten.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 staat een overzicht van de gemiddelden voor de variabelen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten uit gescheiden en intacte gezinnen en voor de totale groep adolescenten.

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken van de Variabelen voor Adolescenten uit Intacte en Gescheiden Gezinnen Afzonderlijk en voor de Totale Groep Adolescenten

	Intacte gezinnen			Gescheiden gezinnen			Totale groep		
	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
Internaliserende problemen	387	2.13	0.74	125	2.38	0.76	512	2.19	0.75
Ouderlijke conflicten	389	1.78	0.64	119	2.23	0.90	508	1.88	0.73

Gezinsstructuur en internaliserende problemen

Bij de eerste deelvraag is er gebruik gemaakt van een t-toets voor twee onafhankelijke groepen om te toetsen of er een significant verschil is in de mate van internaliserende problemen gerapporteerd door adolescenten uit intacte gezinnen ($n = 387$) en gescheiden gezinnen ($n = 125$). Aan de assumpties van de normale verdeling van de scores, gelijke variantie van de scores en onafhankelijke observaties is voldaan. De t-toets was statistisch significant waarbij adolescenten uit intacte gezinnen ($M = 2.13$, $SD = 0.74$) gemiddeld minder internaliserende problemen rapporteerden dan adolescenten uit gescheiden gezinnen ($M = 2.38$, $SD = 0.76$), $t(512) = -3.36$, $p = .00$, eenzijdig, $d = .35$.

Conflicten en internaliserende problemen

Bij deze deelvraag is gebruik gemaakt van een Pearson correlatie (r) om te toetsen of er een significante relatie bestaat tussen de mate van ouderlijke conflicten en de mate van internaliserende problemen van adolescenten. Aan de assumpties van de normale verdeling van scores, onafhankelijke observatie, lineariteit en homoscedasticiteit is voldaan. Uit de Pearson correlatie (r) blijkt dat er een positieve relatie bestaat tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen bij adolescenten, $r(501) = .41$, $p = .00$. Dit betekent dat jongeren die meer ouderlijke conflicten waarnemen, gemiddeld genomen meer internaliserende problemen rapporteren.

Gezinsstructuur en conflicten

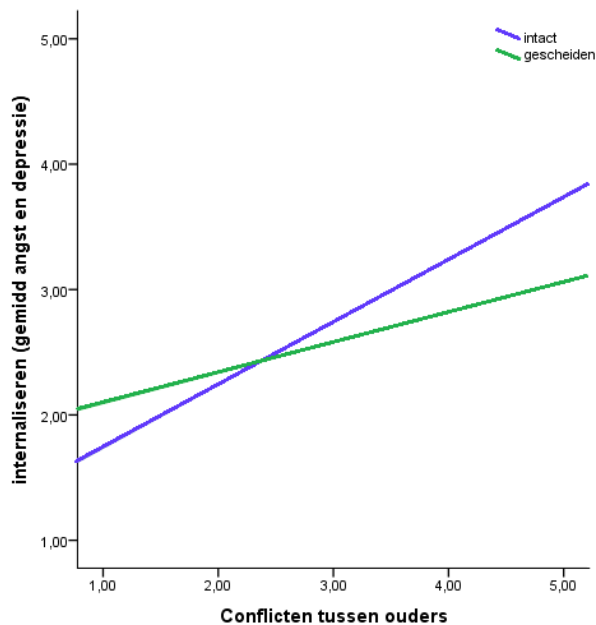
Er is gebruik gemaakt van een t-toets voor twee onafhankelijke groepen om te toetsen of er een significant verschil is in de mate van conflicten gerapporteerd door adolescenten uit intacte ($n = 398$) en gescheiden gezinnen ($n = 119$). Aan de assumptie van onafhankelijke observaties is voldaan. Aan de assumptie van een normale verdeling is niet voldaan, maar de steekproef is voldoende groot waardoor de t-toets robuust zal zijn hiertegen. Aan de assumptie van gelijke variantie is ook niet voldaan. Daarom is gebruik gemaakt van de Welch's t-toets. De t-toets was statistisch significant met adolescenten uit gescheiden gezinnen ($M = 2.23$, $SD = 0.90$) die gemiddeld meer ouderlijke conflicten rapporteerden dan adolescenten uit intacte gezinnen ($M = 1.78$, $SD = 0.64$), $t(508) = -5.10$, $p = .00$, tweezijdig, $d = .64$. Daarbij is de spreiding groter bij adolescenten uit gescheiden gezinnen en intacte gezinnen; de mate waarin conflicten tussen de ouders worden gerapporteerd verschilt dus veel meer bij jongeren na scheiding. Uit aparte t-toetsen voor de items van de schaal conflicten, blijkt dat adolescenten uit gescheiden gezinnen op alle gebieden gemiddeld meer ouderlijke conflicten rapporteerden dan adolescenten uit intacte gezinnen.

Conflicten en internaliserende problemen in intacte en gescheiden gezinnen

Er is gebruik gemaakt van een bivariate Pearson correlatie (r) met behulp van de split file, om te toetsen of het verband tussen ouderlijke conflicten en de mate van internaliserende problemen van adolescenten significant verschilt tussen adolescenten uit intacte en gescheiden gezinnen. Aan de assumptie van onafhankelijke observaties is voldaan, maar aan de assumpties van normale verdeling, lineariteit en homoscedasticiteit is niet voldaan. De analyse is echter redelijk robuust tegen de schending van deze assumpties, omdat de steekproef voldoende groot is. Ouderlijke conflicten bleken significant en positief gecorreleerd te zijn met internaliserende problemen van adolescenten in intacte gezinnen, $r(382) = .44$, $p = .00$. Deze correlatie was significant. Ook in gescheiden gezinnen was er een significante positieve correlatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten, $r(117) = .28$, $p = .002$. Vervolgens is met behulp van de *Fisher r-to-z transformation* getoetst of het verschil

tussen deze correlaties ook significant was. Hieruit bleek dat het verschil niet significant was, $Z = 1.7$, $p = .00$.

Tot slot is met behulp van een multi-pele regressie-analyse gekeken of er een interactie-effect was van ouderlijke conflicten en gezinsstructuur op de mate van internaliserende problemen van adolescenten. Hierin waren de onafhankelijke variabelen de gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en de interactie tussen deze twee variabelen. Internaliserende problemen van de adolescent was de afhankelijke variabele. Voor de variabele gezinsstructuur is een dummy-variabele gemaakt. Aan de assumpties van normale verdeling, multicollineariteit, lineariteit en homoscedasticiteit is voldaan, maar aan de assumptie voor uitbijters is niet voldaan. Uit de analyse bleek dat er een interactie-effect was en dat deze 18% van de variantie in de mate van internaliserende problemen van adolescenten verklaarde, $R^2 = .18$, gecorrigeerde $R^2 = .18$, $F(3, 499) = 36.80$, $p = .00$. Het effect is dus significant, maar wel matig qua sterkte. Tot een bepaalde mate van ouderlijke conflicten laten adolescenten uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen zien, maar na dat punt zijn het juist de adolescenten uit intacte gezinnen die meer internaliserende problemen laten zien. Dit is te zien in Figuur 1. Het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten is dus sterker in intacte gezinnen. De uitkomsten van de regressie-analyse staan in Tabel 2.

Figuur 1. Het verband tussen conflicten tussen ouders en internaliserende problemen van adolescenten in intacte en gescheiden gezinnen.

Tabel 2

Resultaten van de Regressieanalyse voor de Onafhankelijke Variabele Internaliserend Probleemgedrag en de Predictoren Gezinsstructuur en Ouderlijke Conflicten

	<i>B</i>	SeB	β	P	<i>R</i> ²	ΔR^2
Model 1					.18	.18
Gezinsstructuur ¹	.62	.20	.35	.00		
Ouderlijke conflicten	.50	.06	.49	.00		
Gezinsstructuur x ouderlijke conflicten	-.26	.09	-.36	.00		

Noot. ¹Gezinsstructuur is een dummy-variabele waarbij 0 = intact en 1 = gescheiden.

Discussie en conclusie

Uit eerder onderzoek is gebleken dat bij ongeveer de helft van de scheidingen kinderen en adolescenten betrokken zijn (Spruijt, 2006). Het is bekend dat scheidingen een negatief effect kunnen hebben op adolescenten (o.a., Van der Valk et al., 2004a). Hetzelfde geldt voor ouderlijke conflicten (Cummings & Davies, 2002). Ouderlijke conflicten gaan vaak vooraf aan een scheiding (Bucachan & Heiges, 2001) en ook na de scheiding kunnen conflicten blijven bestaan (Kelly & Emery, 2003). Mogelijk spelen ouderlijke conflicten een grote rol in het verband tussen scheiding en internaliserende problemen. In het huidige onderzoek is daarom nagegaan wat het verband is tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten uit zowel gescheiden als in intacte gezinnen. Dit is gedaan aan de hand van vier deelvragen.

Ten eerste is gekeken naar het verschil tussen adolescenten uit intacte en gescheiden gezinnen in de mate van internaliserende problemen. Adolescenten uit gescheiden gezinnen rapporteerden een significant hogere mate van internaliserende problemen dan adolescenten uit intacte gezinnen. De hypothese is hiermee bevestigd. Dit is in overeenstemming met wat Strohschein (2005) vond. Dat adolescenten uit gescheiden gezinnen gemiddeld meer internaliserende problemen ervaren dan adolescenten uit intacte gezinnen is mogelijk te verklaren doordat adolescenten uit gescheiden gezinnen tijdens het scheidingsproces zeer stressvolle veranderingen ervaren (Weaver & Schofield, 2015). Als deze stressvolle veranderingen zich opstapelen, kunnen deze leiden tot internaliserende problematiek bij adolescenten uit gescheiden gezinnen

(Amato, 1993). Toekomstig onderzoek zou kunnen kijken hoe deze stressvolle veranderingen kunnen leiden tot internaliserende problemen.

Ten tweede is gekeken naar de relatie tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Ouderlijke conflicten zijn positief gerelateerd aan internaliserende problemen van adolescenten. De hypothese is hiermee bevestigd. Dit is in overeenstemming met eerder onderzoek (Cummings & Davies, 2002; David et al., 1996; Stocker et al., 2003). Een mogelijke verklaring voor deze bevinding is de angst bij adolescenten dat hun ouders gaan scheiden wanneer zij veel conflicten hebben (Grych, 2005). In het onderzoek van Stocker en collega's (2003) komt daarnaast naar voren dat gevoelens van zelfverwijt en bedreiging bij adolescenten kunnen zorgen voor een sterker verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Eerder onderzoek suggereert echter dat het verband tussen ouderlijk conflicten en internaliserende problemen van adolescenten mogelijk wederkerig is (Cui et al., 2007; Grych, Harold, & Miles, 2003; Schermerhorn, Cummings, & Davies, 2005). Dit wil zeggen dat internaliserende problemen van adolescenten mogelijk ook kunnen leiden tot meer ouderlijke conflicten. Daarbij is het mogelijk dat adolescenten met internaliserende problemen gevoeliger zijn voor conflicten tussen ouders en daarom meer ouderlijke conflicten rapporteren. Toekomstig longitudinaal onderzoek zou meer duidelijkheid kunnen geven over de richting van het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen.

Ten derde is gekeken naar een verschil tussen intacte en gescheiden gezinnen in de mate van ouderlijke conflicten. Adolescenten uit gescheiden gezinnen rapporteerden een significant hogere mate van ouderlijke conflicten dan adolescenten uit intacte gezinnen. De hypothese is dus bevestigd. Dit is in overeenstemming met wat Morrison en Coiro (1999) vonden. Dat conflicten vaker voorkomen in gescheiden gezinnen is mogelijk te verklaren doordat conflicten vaak de oorzaak zijn van scheidingen (Bucachan & Heiges, 2001) en scheidingen vaak ook weer aanleiding zijn voor nieuwe conflicten (Kelly & Emery, 2003). De spreiding in de mate waarin adolescenten uit gescheiden gezinnen ouderlijke conflicten rapporteren was groter dan van adolescenten uit intacte gezinnen. Dit wijst op grotere variabiliteit in de mate van ouderlijke conflicten in gescheiden gezinnen dan in intacte gezinnen. Mogelijk komt dit doordat de scheiding voor sommige adolescenten lang geleden heeft plaatsgevonden, waardoor zij conflicten tussen hun ouders minder goed herinneren. Eerder onderzoek lijkt te wijzen op verschillen tussen gescheiden en intacte gezinnen in de inhoud van ouderlijke conflicten (o.a. Kelly & Emery, 2003) en de wijze waarop adolescenten betrokken worden bij ouderlijke conflicten (o.a. Amato & Afifi, 2006). Toekomstig kwalitatief onderzoek zou dit kunnen bevestigen door adolescenten te vragen naar het soort conflicten dat hun ouders hebben en de mate waarin en manier waarop zij zich betrokken voelen in de conflicten.

Tot slot is er gekeken of het verband tussen ouderlijke conflicten en de mate van internaliserende problemen verschilt voor adolescenten uit intacte en gescheiden gezinnen. Uit de resultaten bleek dat ouderlijke conflicten significant positief gecorreleerd waren aan internaliserende problemen van adolescenten in zowel intacte als gescheiden gezinnen. Deze correlatie was hoger bij adolescenten uit intacte gezinnen dan bij adolescenten uit gescheiden gezinnen. Het verschil tussen de correlaties in intacte en gescheiden gezinnen was echter niet statistisch significant. Er bleek een significant interactie-effect te zijn van ouderlijke conflicten en de gezinsstructuur op de mate van internaliserende problemen van adolescenten. De hypothese is dus bevestigd. Adolescenten uit intacte gezinnen lijken meer internaliserende problemen te ervaren in relatie tot conflicten tussen hun ouders. Dit is in overeenstemming met wat Cummings en collega's (1994) vonden. Mogelijk komt dit doordat zij vaak direct getuige zijn van ouderlijke conflicten (Spruijt, 2006) en zoals eerder genoemd doordat zij bang kunnen zijn dat hun ouders gaan scheiden wanneer zij veel conflicten hebben (Grych, 2005). Toekomstig onderzoek zou zich nog meer kunnen verdiepen in de verklarende factoren waardoor adolescenten uit intacte gezinnen meer internaliserende problemen ervaren door ouderlijke conflicten dan adolescenten uit gescheiden gezinnen. Er zou bijvoorbeeld meer onderzoek kunnen worden gedaan naar het verschil in het soort conflicten in intacte en gescheiden gezinnen en de invloed hiervan op de mate van internaliserende problemen van adolescenten.

Er zijn dus verschillende verklaringen voor het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Zoals eerder genoemd vormt de gezinssysteemtheorie ook een mogelijke verklaring voor de relatie tussen gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Ouderlijke conflicten lijken voornamelijk een effect te hebben op adolescenten wanneer het zorgt voor een verminderde kwaliteit van opvoeden of een verslechtering van de ouder-kind relatie (Simons et al., 1999). Zo kan het zijn dat ouders zich terugtrekken van hun kind, wat het kind kan ervaren als afwijzing (Shelton & Harold, 2008). Uit een onderzoek van Stocker en collega's (2013) is daarbij gebleken dat een goede ouder-adolescent relatie beschermend kan zijn tegen de negatieve gevolgen die blootstelling aan ouderlijke conflicten kan hebben. Ouderlijke conflicten lijken daarom vooral een effect te hebben op adolescenten als de ouder-adolescent relatie hierdoor wordt aangetast. Op basis van de gezinssysteemtheorie lijken ouderlijke conflicten dus deels via het ouderkind systeem effect te hebben op adolescenten.

Sterke en zwakke punten van het onderzoek

Een sterk punt van dit onderzoek is het grote aantal respondenten. Dit verhoogt de betrouwbaarheid en de externe validiteit van de resultaten. Daarbij is de interne validiteit van het onderzoek sterk, omdat alle gebruikte schalen een hoge

betrouwbaarheid hebben. Een ander sterk punt van dit onderzoek is dat het een aanvulling is op de bestaande literatuur. Dit is een van de weinige onderzoeken die gekeken heeft of het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten verschillend is in intacte en gescheiden gezinnen. Tevens nuanceert dit onderzoek de resultaten uit eerder onderzoek die wijzen op negatieve scheidingsgevolgen, omdat dit vooral afhankelijk lijkt te zijn van de mate van conflicten tussen ouders.

Naast sterke punten zijn er ook enkele beperkingen te noemen van het huidige onderzoek. Een eerste beperking is dat het gaat om een cross-sectioneel onderzoek. Dit maakt dat het niet mogelijk is om uitspraken te doen over causale verbanden. Ten tweede is er gebruik gemaakt van zelfrapportage. Bij zelfrapportage bestaat de kans dat sociale wenselijkheid de resultaten beïnvloedt. Daarbij wordt met zelfrapportage alleen de mate van ouderlijke conflicten gemeten waar de adolescent iets van merkt. Ten derde is de externe validiteit van het onderzoek beperkt. Het onderzoek is gedaan onder leerlingen uit eerste, tweede en derde klassen van de middelbare school en de scholen zijn select gekozen. Hierdoor moet men voorzichtig zijn met generalisatie van de gegevens uit het huidige onderzoek. Als laatste zijn niet alle vragenlijsten volledig ingevuld door de respondenten. Veel respondenten hebben aangegeven dat zij de vragenlijst te lang vonden. Mogelijk hebben hierdoor niet alle respondenten vragenlijst volledig of geheel waarheidsgetrouw ingevuld.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Nu blijkt dat ouderlijke conflicten positief gerelateerd zijn aan internaliserende problemen van adolescenten, is het van belang dat toekomstig onderzoek dit verband verder specificeert. Ten eerste is het van belang dat er longitudinaal onderzoek wordt uitgevoerd. Dit maakt het mogelijk om uitspraken te doen over de richting van het verband tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten. Ten tweede zou het gebruik van andere onderzoeksmiddelen een mooie toevoeging zijn aan het huidige onderzoek. In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van zelfrapportage. Dit wil zeggen dat de hoeveelheid ouderlijke conflicten die in dit onderzoek genoemd worden enkel de ouderlijke conflicten zijn die door de adolescenten zijn gerapporteerd. Toekomstig onderzoek zou bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van ouders als informanten en van observaties. Als laatste zou toekomstig onderzoek rekening kunnen houden met de lengte van de vragenlijst.

Praktische implicaties

Uit dit onderzoek blijkt dat er een relatie is tussen ouderlijke conflicten en internaliserende problemen van adolescenten in zowel intacte als gescheiden gezinnen. Ouderlijke conflicten komen vaker voor in gescheiden gezinnen. Vanuit de hulpverlening is het dus van belang om te richten op adolescenten uit gescheiden gezinnen met veel

ouderlijke conflicten, omdat zij mogelijk een verhoogd risico hebben op het ontwikkelen van internaliserende problemen. Tevens is het van belang dat ouders zich bewust worden van het feit dat hun conflicten effect kunnen hebben op het gedrag van hun adolescenten. Ook moeten zij zich beseffen dat het belangrijk is om conflicten op een adequate manier op te lossen wanneer de adolescent hierbij aanwezig is. Slecht opgeloste conflicten tussen ouders zijn namelijk geassocieerd met internaliserende problemen van adolescenten (Grych, 2005).

Concluderend lijken ouderlijke conflicten een grote rol te spelen in het verband tussen scheiding en internaliserende problemen van adolescenten. Ook in intacte gezinnen zijn ouderlijke conflicten positief gerelateerd aan internaliserende problemen van adolescenten. Het lijkt dus dat ouderlijke conflicten die vaak gepaard gaan met een scheiding de voornaamste oorzaak zijn van internaliserende problemen van adolescenten. Interventies zouden dus mogelijk effectiever ingezet kunnen worden als ze zich meer richten op ouderlijke conflicten dan op scheiding zelf.

Literatuur

- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and the Family*, *55*, 23-38.
doi:10.2307/352954
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, *15*, 355-370.
doi:10.1037/0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, *66*, 900-921. doi:10.2307/3088878
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, *68*, 222-235. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x
- Arnett, J. J., & Hughes, M. (2012). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach*. London: Pearson.
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being. *Journal of Marriage and Family*, *63*, 197-212. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00197.x
- Breivik, K., & Olweus, B. (2008). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures. *Journal of Divorce and Remarriage*, *44*, 99-124.
doi:10.1300/J087v44n03_07
- Buchanan, C.M., & Heiges, K.L. (2001). When conflict continues after the marriage ends: Effects of post-divorce conflict on children. In J. Grych & F. Fincham (Eds.), *Child development and interparental conflict*. (pp. 337-362). New York: Cambridge University Press.
- Burns, A., & Dunlop, R. (2002). Parental marital quality and family conflict: Longitudinal effects on adolescents from divorcing and non-divorcing families. *Journal of Divorce & Remarriage*, *37*, 57-74. doi:10.1300/J087v37n01_04
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden*. Geraadpleegd op 28 februari 2016 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37425ned&D1=a&D2=0%2c10%2c20%2c30%2c40%2c50%2c%28I-1%29-I&HD=160222-1209&HDR=G1&STB=T>
- Craighead, W. E., Smucker, M. R., Craighead, L. W., & Ilardi, S. S. (1998). Factor analysis of the Children's Depression Inventory in a community sample. *Psychological Assessment*, *10*, 156-165. doi:10.1037/1040-3590.10.2.156

- Cui, M., Donnellan, M. B., & Conger, R. D. (2007). Reciprocal influences between parents' marital problems and adolescent internalizing and externalizing behavior. *Developmental Psychology, 43*, 1544-1552. doi:10.1037/0012-1649.43.6.1544
- Cummings, E. M., Davies, P. T., & Simpson, K. S. (1994). Marital conflict, gender, and children's appraisals and coping efficacy as mediators of child adjustment. *Journal of Family Psychology, 8*, 141. doi:10.1037/0893-3200.8.2.141
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*, 31-63. doi:10.1111/1469-7610.00003
- David, C., Steele, R., Forehand, R., & Armistead, L. (1996). The role of family conflict and marital conflict in adolescent functioning. *Journal of Family Violence, 11*, 81-91. doi:10.1007/BF02333341
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin, 116*, 387-411. doi:10.1037/0033-2909.116.3.387
- Grych, J. H., Seid, M., & Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The children's perception of Interparental Conflict Scale. *Child Development, 63*, 558-572. doi:10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x
- Grych, J. H. (2002). Marital relationships and parenting. In M. Bornstein (ed.), *Handbook of parenting* (2nd ed.) (pp. 203-226). Mahwah: Erlbaum.
- Grych, J. H. (2005). Interparental conflict as risk factor for child maladjustment: Implications for the development of prevention programs. *Family Court Review, 43*, 97-108. doi:10.1111/j.1744-1617.2005.00010.x
- Grych, J. H., Harold, G. T., & Miles, C. J. (2003). A prospective investigation of appraisals as mediators of the link between interparental conflict and child adjustment. *Child Development, 74*, 1176-1193. doi:10.1111/1467-8624.00600
- Junger, M., Mesman, J., & Meeus, W. (2003). *Psychosociale problemen bij adolescenten. Prevalentie, risicofactoren en preventie*. Assen: Van Gorcum.
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 963-973. doi:10.1097/00004583-200008000-00007
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations, 52*, 352-362. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kerig, P. K. (1998). Moderators en mediators of the effects of interparental conflict on children's adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology, 26*, 199-212. doi:10.1023/A:1022672201957

- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations*, 49, 25-44. doi:10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x
- Leon, K. (2003). Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: A review of the research. *Family Relations*, 52, 258-270. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00258.x
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Minuchin, S. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development*, 56, 289-302. doi:10.2307/1129720
- Morawska, A., & Thompson, E. (2009). Parent problem checklist: Measure of parent conflict. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 43, 260-269. doi:10.1080/00048670802653281
- Morrison, D. R., & Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved? *Journal of Marriage and the Family*, 61, 626-637. doi:10.2307/353565
- Muris, P., & Steerneman, P. (2001). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): First evidence for its reliability and validity in a clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 40, 35-44. doi:10.1348/014466501163463
- Nederlands Jeugd Instituut [NJI] (z.j.a). *Children's Depression Inventory (CDI)*. Verkregen op 18 april 2016 op [http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Zoek-een-instrument/Childrens-Depression-Inventory-\(CDI\)](http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Zoek-een-instrument/Childrens-Depression-Inventory-(CDI))
- Nederlands Jeugd Instituut [NJI] (z.j.b). *Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-NL)*. Verkregen op 18 april 2016 op [http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Screen-for-Child-Anxiety-Related-Emotional-Disorders-\(SCARED-NL\)](http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Instrumenten/Screen-for-Child-Anxiety-Related-Emotional-Disorders-(SCARED-NL))
- Ploegmakers-Burg, M., & Stortelder, F. (2008). De adolescentie als reorganisatiefase. *Tijdschrift voor psychotherapie*, 34, 169-185. doi:10.1007/BF03078419
- Shelton, K. H., & Harold, G. T. (2008). Interparental conflict, negative parenting, and children's adjustment: Bridging links between parents' depression and children's psychological distress. *Journal of family psychology*, 22, 712-724. doi:10.1037/a0013515
- Schermerhorn, A. C., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2005). Children's perceived agency in the context of marital conflict: Relations with marital conflict over time. *Merrill-Palmer Quarterly*, 51, 121-144. doi:10.1353/mpq.2005.0012

- Simons, R. L., Lin, K. H., Gordon, L. C., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (1999). Explaining the higher incidence of adjustment problems among children of divorce compared with those in two-parent families. *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 1020-1033. doi:10.2307/354021
- Spruijt, A. P. (2006). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, *32*, 37-52. Verkregen via https://scholar-google-com.proxy.library.uu.nl/scholar?q=Ouderlijke+scheiding+en+de+gevolgen+voor+kinderen.&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Stocker, C. M., Richond, M. K., Low, S. M., Alexander, E. K., & Elias, N. M. (2003). Marital conflict and children's adjustment: Parental hostility and children's interpretations as mediators. *Social Development*, *12*, 149-161. doi:10.1111/1467-9507.00226
- Størksen, I., Røysamb, E., Moum, T., & Tambs, K. (2005). Adolescents with a childhood experience of parental divorce: A longitudinal study of mental health and adjustment. *Journal of Adolescence*, *28*, 725-739. doi:10.1016/j.adolescence.2005.01.001
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, *67*, 1286-1300. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x
- Sun, Y. M. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, *63*, 697-713. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00697.x
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004a). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent*, *25*, 92-100. doi:10.1007/BF03060910
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Meeus, W., & Maas, C. (2004b). Marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment a multilevel analysis. *Journal of Family Issues*, *25*, 291-317. doi:10.1177/0192513X03257429
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 533-546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on

children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29, 39-48.
doi:10.1037/fam0000043

Wood, J. J., Repetti, R. L., & Roesch, S. C. (2004). Divorce and children's adjustment problems at home and school: The role of depressive/withdrawn parenting. *Child Psychiatry and Human Development*, 35, 121-142.
doi:10.1007/s10578-004-1881-6

Zimet, D. M., & Jacob, T. (2001). Influences of marital conflict on child adjustment: Review of theory and research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 319-335. doi:10.1023/A:1013595304718